

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

"Medusastenen" : gammal sten i Gamla stan

Hedström, Brita

Fornvännen 141-144

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1972_141

Ingår i: samla.raa.se

och Johannes; på epitafiet står borgmästaren till vänster, hustrun till höger om Kristus. De möter inte Kristi blick som Maria och Johannes gör på kopparsticket. Borgmästaren ser rakt utåt mot åskådaren. Hustrun ser på sin make. Båda håller händerna knäppta i tillbedjan.

De stora förgrundsträden saknas på kopparsticket. Skänningemålaren har för-enklat bakgrunden genom att återge endast ett utsnitt, förstorat och förändrat i perspektivet. Trots detta kan emellertid detaljer i landskap och hus jämföras. Den kraftiga rörelsen upp mot höger i kopparstickets bakgrund genom skyarnas riktning kan iakttagas, visserligen försvagat, i målningen.

Trots avvikelserna råder det ingen tvekan om att den okände epitafiemålaren i Skänninge som förebild har använt Egidius Sadelers kopparstick.

Inger Estham

Summary

An epitaph in Skänninge town church for a burgomaster and his wife, dated 1624, is shown by the author to be copied from an engraving by Egidius Sadeler II. The engraving was made in the latter half of the 16th century after an oil painting by Hans von Aachen. The artist of the epitaph is unknown.

»Medusastenen»

Gammal sten i Gamla stan

Vid ombyggnadsarbeten i höstas i fastigheten nr 3 i kvarteret Medusa söder om Järntorget i Gamla stan, Stockholm, påträffades en medeltida byggnadssten av sådant intresse att en kort presentation i Fornvännen kan vara berättigad.

Den butikslokal, som inryms i bottenvåningen i nämnda fastighet utmed Järntorgsgatan skulle repareras för tillfällig användning i väntan på en mera genomgripande restaurering av hela huset. Rummets väggbeklädning av träfiberplattor togs därvid bort. Den blottade inre långväggen visade sig vara en till vissa delar ommurad tegelvägg i omväxlande block- och kryssförband med spår av flera igensatta dörr- och fönsteröppningar. Detta väggfält blev därför föremål för en mera närgående undersökning än den pressade tiden för reparationsarbetet egentligen tillät. Uppmärksamheten kom rätt snart att riktas mot en oregelbundenhet i murverket av annat slag, ett par vertikala kalkstensprofiler som skymtade fram i en överputsad skiftgång nere vid golvet. Efter renknackning kunde man konstatera att dessa ingick i en profilerad kant på en nära 2 m lång och 10 cm tjock, i muren inlagd, kalksten, bild 1. På bilden syns dessutom hur de smäckra rundstavsprofilerna vid den snett inåtgående vänstra sidan bildar ett utskjutande trepass. Märk också det på framkanten bortbilade partiet, sannolikt spår efter ännu ett trepass. Profilerings formkaraktär och skärpa, den skickliga be-

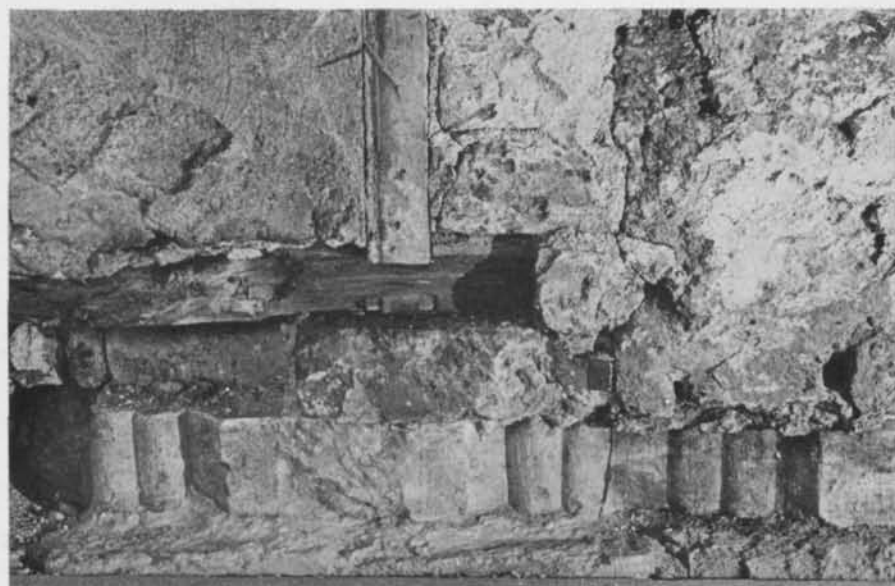

Bild 1. Den s. k. Medusastenen, som den upptäcktes i sitt sekundära läge. Foto P. Josephson 1971. — The Medusastone, as it was found in its secondary situation.

Bild 2. Bild från framtagningen. T. h. de fem bevarade skiften av smygen i den port, vari Medusastenen lagts som tröskel. Observera tegelmurverkets planstrukna fogar med bred rits. Foto M. Svendsen 1971. — Picture showing a stage of the exposure. To the right, five courses of the doorway in which the stone served as threshold. Observe the joints, flat-rubbed with broad scratches.

huggningen samt den därvid använda tekniken förde tanken till högklassig arkitektur från tidig gotik. Stenens övriga utformning fanns det emellertid på det här stadiet ingen möjlighet att uppskatta, till stor del beroende på att muren, som den låg i, inte är åtkomlig från baksidan. Ett önskvärt friläggande av hela stenen ansågs vara förenat med tekniska svårigheter och tycktes utsiktslöst, framför allt på grund av bristande ekonomiska resurser.

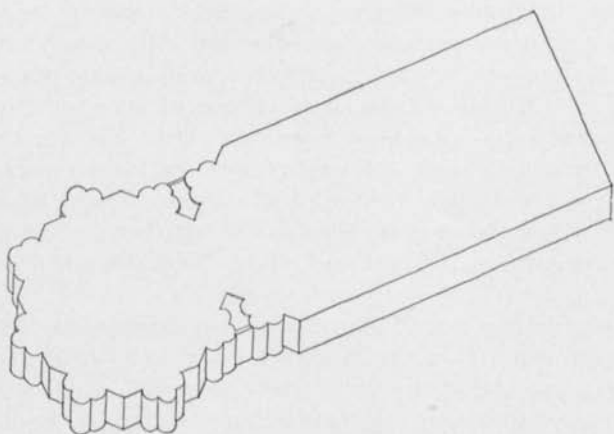

Bild 3. Uppmätning i skala 1 : 20. Långsidornas överskjutande profiler rekonstruerade. — Measurement. The profiles, cut away from the long sides, are reconstructed as trefoils.

Bild 4. Stenfyndet i konserverat skick utställt på Stockholms Stadsmuseum. Materialet är gotländsk kalksten. Foto L. af Petersens 1971. — The find, shown in the Town Museum of Stockholm.

Tack vare snabbt ingripande av riksantikvarien möjliggjordes emellertid framtagna av Medusastenen, varvid antagandet att den sekundärt blivit inlagd som tröskelsten i en port, tidigt igensatt, bekräftades. Trycket av de ojämnt fördelade murmassorna och det förhållande att den lagts på ojämnt underlag utan utfyllande kalkbruk hade spräckt kalkstensskivan i tre delar. Detta underlättade till stor del arbetet som därigenom kunde företas i etapper. Portomfattningens ena smygmurverk fanns bevarat till 5 skifts höjd och hade halvtensanslag i bakre kanten, bild 2. Fogningen i detta murpari var gjord på ett sätt, som är typiskt för 1600-talets förra hälft; planstruken fog med bred rits, jfr Riddarholmskyrkans gustavianska gravkor.

På bild 3, en uppmätning av den stora kalkstensskivan, är långsidornas bortbilade delar rekonstruerade som trepass. Stenens profilerade ände bildar en mycket exakt oktagon, vars ena sida möter en spegelvänd identisk profilform. Slitsen mellan de mötande profilerna är markerad i stenytan med en grund något fasad nedbottning. Med största sannolikhet har stenen ingått i ett murverk med kopplad väggpelare eller exempelvis i en triumfbågsomfattning.

Någon direkt parallell till Medusastenenens formgivning har författaren inte lyckats spåra upp. De anläggningar i Stockholm från slutet av 1200-talet, som enligt min mening, skulle kunna vara aktuella när det gäller proveniensen är egentligen bara slottet eller Bykyrkan. Klostren har undantagits som mindre troliga. Det förutsätts inte att den ingått i en av kalksten helt uppförd byggnad, eftersom naturstensdetaljer ofta förekommer i tegelarkitektur. I Storkyrkan finns ju exempelvis ett par kalkstenskonsoler bevarade i den äldre delen och enligt foto från 1906 års undersökning har även pelarbaser av kalksten förekommit. Vad Medusastenenens profilering beträffar överensstämmer dess dimensioner rätt väl med normala profiltegelmått och -former.

Av ett visst perifert intresse i sammanhanget kan kanske de uppgifter i Stockholms jordebok från 1400-talet vara, som berättar att den tomt där stenen nu påträffades sannolikt varit i kyrklig ägo: »Bykyrkans tomt är belägen sunnan Korntorget» (nuv. Järntorget) eller »sunnan vid Korntorget, uppå bykyrkona tomt» (1420, 1444). Var det eventuellt kyrkan, som under 1600-talet uppförde eller ändrade huset på tomten, kan det tänkas att man använde material från en rivning i samband med någon av kyrkobyggnadens utvidgningar. Ett urbilat hål på den profilerade kortsidan, för ett förankringsjärn e. dyl., tyder på att stenen även kan ha haft en annan och tidigare sekundär placering.

Det vore intressant om nya rön, framtida fynd och vidgad forskning kunde leda till en säker bedömning av Medusastenenens ursprung.

Brita Hedström

Summary

The author tells of the discovery of a skilfully carved limestone fragment of the early Gothic period, re-used as a threshold in a 17th-century house in the old town of Stockholm. Because of the remarkable skill and consummate technique of the carving it is likely that it originates from a nobleman's house or palace.